

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ВИРОБНИЧІЙ СИСТЕМІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ

А. А. Дюк, кандидат економічних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0001-6480-0558

Вінницький національний аграрний університет

У статті запропоновано удосконалення теоретичних засад розуміння сутності соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств на основі визначення методичних положень оцінки її представлення у виробничій системі. Визначено рівні соціальної відповідальності у функціонуванні підприємств. Охарактеризовано підсистеми формування соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств, на основі аналізу яких доцільно здійснювати вибірку показників результативності господарювання. Зроблено пропозицію складових формування соціальної відповідальності – визначено механізми (підсистеми) її імплементації на практиці з розкриттям методичних аспектів оцінювання. Методично доведено доцільність застосування категорії витрат для визначення економічної бази формування соціальної відповідальності у сільськогосподарському підприємстві.

Ключові слова: підприємництво, соціальна відповідальність, виробнича система, методичні аспекти, оцінка, витрати.

Постановка проблеми. Сільське господарство характеризується особливостями формування вигод у виробничій системі, а також відмінностями у механізмі задоволення соціальних інтересів. Виробничо-господарська специфіка дає підстави вести мову про галузеві методичні підходи до оцінювання соціальної відповідальності сільськогосподарського підприємця. У виробничій системі соціальна відповідальність криється у формуванні соціально спрямованих витрат, які підприємство здійснює для забезпечення економічних вигод. Теоретичні підвалини розвитку сільськогосподарської підприємницької діяльності відзначають наявність ексклюзивної практики забезпечення економічної і соціальної результативності. Це твердження націлює нас на необхідність пропонування галузевих методичних положень для оцінювання специфіки формування соціальної відповідальності у виробничій системі сільськогосподарських підприємств.

Зосередившись на виробничій складовій соціальної відповідальності, пропонуємо сформулювати методичні аспекти її аналізу на базі вивчення показників зміни зайнятості, галузевої структури виробництва, соціально спрямованих витрат. У цьому переліку складові, які мають важливе значення для забезпечення методичної достовірності емпіричного аналізу

соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств. Формування методичних аспектів аналізу соціальної відповідальності дасть можливість визначати рівень соціальної ефективності господарювання, що, безумовно, потрібно робити.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема розвитку сільськогосподарських підприємств актуальна у теоретико-методичних вимірах, на які накладається різноплановий дослідницький інтерес. Аналогічно аналізу потребує доробок у сфері розвитку підприємницької діяльності, а також формування соціальної відповідальності у виробничій системі господарювання. Напрацювань тут можна виділити безліч, починаючи з класичної теорії підприємництва, законів розвитку підприємств і закінчуючи галузевими теоретичними концепціями.

Актуальними для формування узгоджених позицій з проблеми розвитку підприємництва, соціального представлення його результативності, вважаємо класичні праці – першоджерела авторства: А. Сміта [18] (провів дослідження природи багатства, зазначивши про господарську діяльність на конкурентних, підприємницьких засадах, вів мову про соціальну ефективність виробничо-трудового процесу); Й. Шумпетера [27] (розкрив феномен підприємництва під кутом

зору креативних способів організації виробництва, які мають соціальні наслідки, можуть бути оцінені як чинники соціальної відповідальності підприємця). Обидва дослідники пропонували ліберальну модель розвитку підприємництва з пріоритетністю економічної вигоди, але також згадували про соціальні ефекти за наслідками господарювання. Аспекти методичного підходу до оцінювання соціальної відповідальності у виробничій системі вони розкривали у вимірі оплати праці, створення необхідних умов для навчання і проживання працівників. Цим самим виділялися соціально спрямовані витрати виробництва, кадрова, соціально-трудова відповідальність господарника.

Серед досліджень соціальної діяльності – суспільно-політичні праці А. Шептицького [12] (надавав перевагу ідеям соціального добробуту населення, втілюваним через спосіб колективного вирішення проблем громади, зокрема сільської, що є осередком соціальної відповідальності і елементом налагодження економіки виробництва на кооперативних засадах); Г. Форда [20] (характеризував виробничу систему як таку, що потребує створення сприятливих соціально-економічних умов для праці, зокрема великого значення надавав матеріально-технічному забезпеченню сільськогосподарської діяльності). Аграрна проблематика соціально відповідального господарювання представлена у працях Ю. Лупенка [9;16], М. Маліка [9; 10; 16], О. Шебаніної [23], Ю. Лопатинського [8], В. Дієсперова [3] (вчені аналізують практику підприємницької діяльності в сільському господарстві, розцінюючи її результати як соціально значимі для ефективності виробництва, організації сталого його функціонування, а також формування інклюзивного організаційно-економічного середовища на селі).

Безпосередньо теоретико-методичні аспекти соціальних характеристик результативності сільськогосподарських підприємств висвітлені у працях: В. Андрійчука [1] (методологія дослідження); О. Шпикуляка [16; 24; 25] (методичні положення визначення складу соціально спрямованих витрат); Р. Івануха [4] і К. Оболенського [13]. Теорія і методологія аналізу сучасних тенденцій формування соціальної відповідальності актуалізована у дослідженнях А. Колота [5], М. Буковинської [6], розкрита в енциклопедичних виданнях [14; 19].

Дотичними до актуальної сукупності вимірів соціальної відповідальності, формованої у виробничій системі сільськогосподарських підприємств окрім загального значення результатів є кадрова або соціально-трудова, екологічна, безпекова, громадська. Підтвер-

дженням актуальності цього аспекту проблеми вважаємо дослідження, які проводять такі науковці, як: М. Малік [11] та О. Шпикуляк [11; 26] (оцінки стану соціальної відповідальності через економічну ефективність використання кадрового потенціалу сільськогосподарських підприємств; визначення особливостей формування соціального капіталу на селі); М. Хвесик [22] та Г. Обиход [15] (дослідження екологічної безпеки ресурсовикористання в сільському господарстві як результативного чинника соціальної відповідальності); М. Сичевський [17] (розроблення засад формування національної продовольчої системи для підвищення соціальної відповідальності у виробництві сільськогосподарської продукції та продовольства); Х. Бергман [2] (оцінки соціальної відповідальності з точки зору змін у поділі праці і її наслідків для формування соціально-трудового, громадського іміджу сільських господарств як сектора зайнятості населення); Г. Кошарна [7] (характеристика аспектів іміджу підприємства як першопричини і наслідку соціальної відповідальності) та інші.

Величезний інтерес до проблеми соціальної відповідальності в предметній області підприємництва зумовлений її важливістю для соціалізації господарської діяльності на селі. Проте, існуючі підходи до оцінки соціальної відповідальності виробничій системі потребують методичних удосконалень, уточнення пріоритетів наукового пізнання. Представлена широка сукупність актуальних досліджень проблеми значно посилює теоретико-методичну аргументацію наукових положень, практично підтверджує достовірність висновків.

Метою статті є поглиблення теоретичних положень сутності соціальної відповідальності та пропонування методичних засад оцінювання її формування у виробничій системі сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Першочергового значення для поглиблення теоретико-методичних засад соціальної відповідальності, напрямів оцінки економічних основ її формування, надаємо загальному категорійному апарату, визначенню секторів для аналізу.

Соціальна відповідальність як соціо-економічна категорія і результат переплетення інтересів суб'єктів господарювання пов'язана з їх соціалізацією, «служінням» суспільству. Соціалізація результатів, інтересів підприємництва відбувається за відповідним законом, який породжує соціальну відповідальність. Цей закон достеменно відповідає характеру пізнання суті соціально відповідального підприємництва, адже: «виражає внутрішні необхідні стійкі і значні

зв'язки між зростаючим усупільненням виробництва і праці, досягнутим рівнем розвитку технологічного способу виробництва і поступовим подоланням відчуженості найманих працівників від процесу праці...» [21]. Результат соціалізації – соціальна відповідальність, яка може вважатися чинником поглиблення соціальної відповідальності підприємства. Такі методологічні взаємосплетіння пов'язані із свідомим вибором, усвідомленням взаємозв'язку економічного і соціального у функціонуванні підприємницької діяльності [7].

Формування соціальної відповідальності у виробничій системі підприємств відбувається через механізми поєднання економічного і соціального початків. У довідковій літературі [14] поняття соціальної відповідальності представлено в рамках характеристики статусів соціальної ефективності, суспільної значимості і важливості підприємницького результату. Зокрема: цілеспрямоване втілення місії задоволення «соціальних потреб та інтересів усіх верств населення» [14, с. 338]; для підприємства соціальна відповідальність визначена такими напрямками, як «створення належних умов праці для працездатного населення, збереження довкілля, встановлення заробітної плати на рівні вартості робочої сили, сплата податків до фонду соціального страхування та ін.» [14, с. 338]. Для держави соціальна відповідальність полягає у якості, результативності соціальної політики, дотриманні засад соціальної справедливості, створенні передумов для зростання соціального багатства, забезпеченні якісного соціального відтворення тощо. Для підприємства соціальна відповідальність оформлюється засадами соціального менеджменту, соціально-господарськими зв'язками, формуванням

соціально-економічної ефективності, чинником соціально-трудова відносин і мотивації праці.

Аргументованість представлених положень вважаємо достатньою, адже «недосконалість ринкового механізму в його самоорганізації і саморегулюванні потребує втручання держави в економічну сферу. В зв'язку з цим виникає проблема контролю з боку суспільства за соціально відповідальною політикою підприємництва. Завдання контролю за сферою підприємництва полягає в тому, щоб звести до мінімуму шкоду, яку воно завдає суспільству і навколишньому середовищу» [7]. Для сільськогосподарського, сільського підприємництва доцільність таких дій має місце, адже господарські процеси виробництва проходять із залученням природи, безпосередньо впливають на її стан, а отже і на стан навколишнього середовища. Це вже означає екологічну складову соціальної відповідальності, а також безпеку – гарантування продовольчої і життєвої безпеки людей.

Ще одним аргументом на користь актуальності дослідження соціальної відповідальності у виробничій системі функціонування сільськогосподарських підприємств є те, що: «Соціальна відповідальність в сфері виробництва передбачає також відповідність виробленого продукту інтересам споживачів, в тому числі виробництво екологічно чистих і безпечних продуктів і т.п.» [7].

Аналіз актуальних досліджень з піднятої проблеми показав, що багатовимірність теоретичних основ соціальної відповідальності визначила актуальні для сучасної науки і практики функціональні напрями, які здатні реалізувати підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Функціональні напрями реалізації соціальної відповідальності сільськогосподарськими підприємствами

Кадрова або соціально-трудова	Екологічна	Безпекова	Громадська
Характеристики			
Створення умов для високоефективної, вмотивованої праці	Дотримання екологічних стандартів ведення виробництва	Виробництво якісних безпечних харчових продуктів	Підтримка соціально-економічного розвитку сільських територій
Показники оцінювання - визначення			
Частка і обсяг витрат на оплату праці; відрахувань на соціальні заходи	Витрати на покращення екологічної складової виробництва	Витрати на впровадження передових стандартів якості і інноваційних технологій безпечного виробництва	Витрати на розвиток соціальної сфери, інфраструктури, культурну, освітню та іншу соціальну діяльність

Джерело: визначені за результатами опрацювання аналізу літературних джерел [1 - 27]

Першоосновою формування соціальної відповідальності є виробнича система, з якої

виходять усі елементи соціального забезпечення. Організація, техніко-технологічні, управлінські

дії, реалізовані на підприємстві, вважаємо відправними точками створення матеріального підґрунтя для покращення соціальної складової. Матеріальне в господарській діяльності – організаційно-економічна основа соціальної відповідальності, але вона має бути підкріплена бажанням, мотивами власника вчиняти соціально спрямовані дії. Базовою безпосередньо для підприємства у виробничій системі вважаємо кадрову або соціально-трудова відповідальність. Похідними – екологічну, безпекову і громадську. Така градація функціональних ознак соціальної відповідальності (див. табл. 1) відповідає загальним принципам організації господарювання підприємств на селі, в сільському господарстві. Тобто – спершу соціальна відповідальність так чи інакше проявляється у виробництві, а далі вона виходить на рівень позавнутрігосподарських функцій підприємства.

Теоретико-методологічні характеристики загальнонаукового пізнання соціальної відпові-

дальності, виділення її видів, забезпечують наукові аргументи дослідження на рівні сільськогосподарських підприємств.

Розроблення методичних засад оцінювання соціальної відповідальності у виробничій системі сільськогосподарських підприємств є не простим завданням, але вирішувати його потрібно. Вважаємо, що соціальна відповідальність сільськогосподарських підприємств у виробничій системі – це база формування культури поведінки підприємців і працівників, яка трансформується у мотивацію праці; є проявом функціональних засад соціального підприємництва; передбачає отримання соціального ефекту від господарської діяльності. Безпосередній соціальний ефект полягає у спроможності виробництва задовольняти інтереси споживачів соціально значимими, якісними продуктами за доступними цінами. За цією логікою розуміння значимості соціальної відповідальності – виділяємо різні її рівні (рис. 1).

Рівні соціальної відповідальності	Підходи до оцінювання – визначення
Господарський – виробництво	Оцінювання соціальних складових собівартості виробленої продукції – наданих послуг (витрати на оплату праці, витрати на соціальні заходи)
Підприємницький – ринок, сфера розвитку сільських територій	Визначення стану охоплення ринку, ніші представлення продукції підприємства, його ставлення до спонсорювання соціального розвитку сільських територій
Загальносуспільний – культура, спорт	Результати відношення до фінансової підтримки заходів культури і спорту
Соціально відповідальне підприємництво – один із стратегічних чинників збалансування соціально-економічних інтересів жителів села, фактор сталого розвитку сільських територій	

Рис. 1. Рівні соціальної відповідальності та показники її оцінки по сільськогосподарських підприємствах

Джерело: побудовано автором

Вказані рівні соціальної відповідальності розглядаємо в якості відправних точок щодо науково-методичного забезпечення досягнення мети з поглиблення теоретичних положень сутності соціальної відповідальності та пропонування методичних засад її формування за результатами діяльності сільськогосподарських підприємств. Зосереджуємо увагу на виробничій системі, тобто на господарському рівні соціальної відповідальності, на таких складових її формування, як:

– витрати і собівартість виробленої продукції – містить інформацію про складові вартісної оцінки соціально спрямованих складових економічної результативності господарювання;

– галузева структура виробництва – методично надасть можливість проаналізувати характер господарювання за наявності більш і менш трудомістких видів сільськогосподарської продукції, згідно з чим формується обсяг зайнятих на виробництві працівників;

– організація виробництва і праці – сукупність оцінок з питання порядку організації виробничо-трудова відносин на підприємстві для забезпечення виконання ним господарської функції. Аналізується мотиваційна складова внутрішньогосподарських відносин, персонал підприємства.

На господарському рівні соціальної відповідальності згадану доцільність необхідно розцінювати і враховувати на основі забезпечення раціональності структуризації соціально спрямованих витрат – віднесених на собівартість. Витрати є економічним маркером соціальної відповідальності підприємця у виробничій системі, адже їх формування – це внутрішньогосподарський механізм мотивації зайнятих працівників. Соціально спрямовані витрати за вартістю характеризують стан виробничої соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств. Така думка витікає з аналізу методичних основ дослідження економіки сільськогосподарського комплексу.

Поряд з цим для визначення перспективи аналітичної обґрунтованості удосконалення методичних положень наведемо деякі статистичні дані щодо сучасної фактичної динаміки соціально

спрямованих витрат у розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

Соціально спрямовані витрати виробництва у сільськогосподарських підприємствах України

Роки	Прямі витрати на оплату праці						Відрахування на соціальні заходи					
	абсолютне значення, млн грн			% у структурі витрат			абсолютне значення, млн грн			% у структурі витрат		
	Всього	Рослин-ництво	Тварин-ництво	Всього	Рослин-ництво	Тварин-ництво	Всього	Рослин-ництво	Тварин-ництво	Всього	Рослин-ництво	Тварин-ництво
2010	6806,8	4318,1	2488,7	9,1	8,6	10,0	2434,5	1548,8	885,7	3,2	3,1	3,6
2015	11481,2	7963,1	3518,1	5,5	5,1	6,8	4008,4	2772,0	1236,4	1,9	1,8	2,4
2016	14036,5	9972,4	4064,1	5,5	5,1	6,8	3120,6	2234,7	885,9	1,2	1,1	1,5
2017	18483,8	13246,7	5237,1	5,0	4,9	5,2	3993,7	2848,0	1145,7	1,1	1,1	1,1
2018	22119,4	15874,1	6245,3	5,6	5,2	6,9	4824,3	3483,7	1340,6	1,2	1,2	1,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Показаний характер зміни соціально спрямованих витрат у структурі собівартості демонструє низхідну динаміку (див. табл. 2). Це тренд сучасного аграрного бізнесу, зорієнтованого на максимальну капіталізацію.

Структура собівартості продукції сільського господарства підтверджує тезу про те, що виробники здійснюють соціальні витрати за залишковим принципом – переважно в межах нормативу мінімального розміру заробітної плати, відрахувань на соціальні заходи, орендної плати. Причина в тому, що сільськогосподарські підприємці мають змогу задовольняти потреби у робочій силі. Лише у останні кілька років з причини масового виїзду кращих працівників за кордон сільські підприємці дещо змінили соціальну політику, стали витрачати більше на персонал – заробітна плата зросла. Зі зменшенням чисельності працездатних, кваліфікованих працівників загострилася проблема ефективності функціонування виробництва, тому підприємці змушені підвищувати заробітні плати найманим працівникам. Сільське господарство залишається непривабливою для зайнятості сферою, молодь не бажає здобувати робітничі спеціальності аграрного профілю.

Комфортне внутрішнє середовище сільгоспідприємства, ефективна мотивація до праці – сформована оплатою, витратами на соціальні заходи – це маркер соціальної відповідальності, економічних її параметрів. Сільськогосподарське виробництво формує соціальну відповідальність забезпеченням зайнятості селян, оплатою праці, вкладеннями у розвиток сільських територій (освітня, торгівельна, транспортна інфраструктура). Структура вирощуваних культур, склад тваринницьких галузей створюють передумови для відповідної чисельності зайнятих на виробництві, обумовлюють рівень соціальних виробничих витрат – це також маркери соціальної відповідальності, соціалізації підприємництва.

Соціально відповідальний підприємець зацікавлений у формуванні соціально ефективних, стимулюючих внутрігосподарських відносин на підприємстві, а також у розбудові сільської території.

Продовжуючи розгляд оцінки ролі категорії витрат у формуванні заявлених для розробки методичних положень, структурно охарактеризуємо їхній вплив на мотивацію до праці – головний результат реалізації засад соціальної відповідальності (табл. 3).

Таблиця 3

Соціально спрямовані витрати в структурі собівартості сільськогосподарської продукції

Вид витрат	Відношення до соціальної відповідальності	Характерність для організаційних форм підприємств
Витрати на оплату праці Відрахування на соціальні заходи	Мотивація до праці – зайнятості найманих працівників	Усі форми підприємств, які використовують найману робочу силу
Орендна плата за земельні частки (паї) та майнові паї	Мотивація праці – зайнятості найманих працівників, які є власниками землі і майна, що здане в оренду	Усі форми підприємств, які використовують найману робочу силу, особливо кооперативи

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень і узагальнень

Соціально спрямовані витрати підпадають під нормативно-правову формалізацію – мінімальний їх розмір регламентується в законодавчих актах про рівень мінімальної заробітної плати, прожитковий мінімум, соціальне страхування і навіть орендну плату за землю. Логічним кроком є виділення соціально спрямованих витрат як чинника, що регламентує кадрову або ж соціально-трудова відповідальність. Врахування характеру, розміру і динаміки витрат забезпечує методичну спроможність щодо оцінки якостей соціальної відповідальності у виробничій системі.

В цілому соціальна відповідальність виробничого спрямування означає відношення сільськогосподарського підприємця до проблематики створення робочих місць, витрат на робочу силу, формування для цього необхідної галузевої структури виробництва тощо.

Практика соціальної відповідальності імплементована через механізми організації виробництва і праці, формування його галузевої структури, здійснення соціальних витрат (рис. 2) – усе це означає розширення кола складових, які враховуємо при розробці заявлених у меті статті методичних положень.

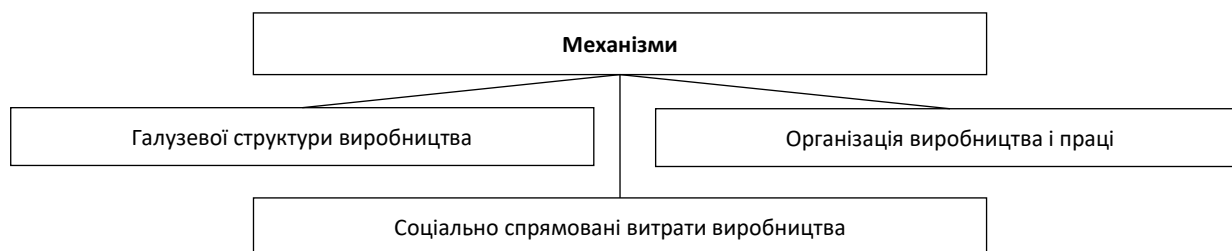

Рис. 2. Механізми імплементції соціальної відповідальності у виробничій системі сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано автором

Галузева структура виробництва – сукупність галузей – за часткою видів сільськогосподарської продукції, які залежно від критерію трудомісткості визначають можливості для створення робочих місць, а отже і розширення сфери зайнятості населення.

Організація виробництва і праці – спосіб залучення робочої сили у виробництво, визначення порядку її використання, формуючи внаслідок соціально-трудова відносин мотивацію до праці.

Соціально спрямовані витрати – витрати, заявлені у структурі собівартості продукції, які мають соціальний зміст і спрямування.

Вважаємо, що включення до пропонованих методичних засад оцінювання соціальної відповідальності зазначених на рис. 2 механізмів дозволяє створити підстави для отримання глибокого теоретико-методичного знання. Тому що по цих трьох складових формуємо методичні засади оцінки соціальної відповідальності у виробничій системі сільськогосподарських підприємств (табл. 4).

Таблиця 4

Методичні складові оцінки соціальної відповідальності у виробничій системі сільськогосподарських підприємств

Складові – механізми імплементції		
Галузева структура виробництва	Організація виробництва і праці	Соціально спрямовані витрати
Методичні засади (аспекти) оцінки		
Сукупність галузей і виробництв за часткою у валовій продукції	Склад і чисельність зайнятих на виробництві	Витрати на оплату праці Відрахування на соціальні заходи Плата за оренду: земельних часток (паїв); майнових паїв

Джерело: побудовано автором

Методичний аналіз соціальної складової у виробничій системі функціонування сільськогосподарських підприємств дозволить сформулювати висновки про те, яким чином реалізується соціальна відповідальність в будові господарського механізму організаційних структур. Також дане питання можна розглядати у розрізі

організаційно-правових структур – за формою господарювання. Пропоновані методичні положення відповідають критеріям, які характеризують відношення підприємців до робочої сили, умов її використання, стимулювання зайнятості на виробництві.

Для якісного поглиблення методичних засад оцінки соціальної відповідальності у виробничій системі сільськогосподарських підприємств структуровано необхідні для аналізу показники щодо формування соціального ефекту у процесі організації господарювання (див. табл. 3 і 4). Відповідна методична структуризація показників за складовими або механізмами імплементації соціальної відповідальності розширює горизонти для удосконалення підходів до її оцінювання.

Також вважаємо, що галузева структура виробництва – це види сфер господарської діяльності, у яких здійснюються виробничі відносини для створення продукту, який постачається на ринок з метою отримання

прибутку. Серед основних: макрогосподарських галузей сільськогосподарських підприємств виділяються рослинництво, тваринництво, а також категорія інших видів діяльності; мезогосподарських – зернове господарство, технічні культури, олійні, садівництво і виноградарство, свинарство, молочне і м'ясне скотарство, козівництво тощо; мікрогосподарських – окремі культури (пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник, цукрові буряки та ін.). Відповідно галузева структура характеризує спеціалізацію господарської діяльності, що дає підстави для визначення соціальної відповідальності у виробничій системі підприємства (рис. 3).

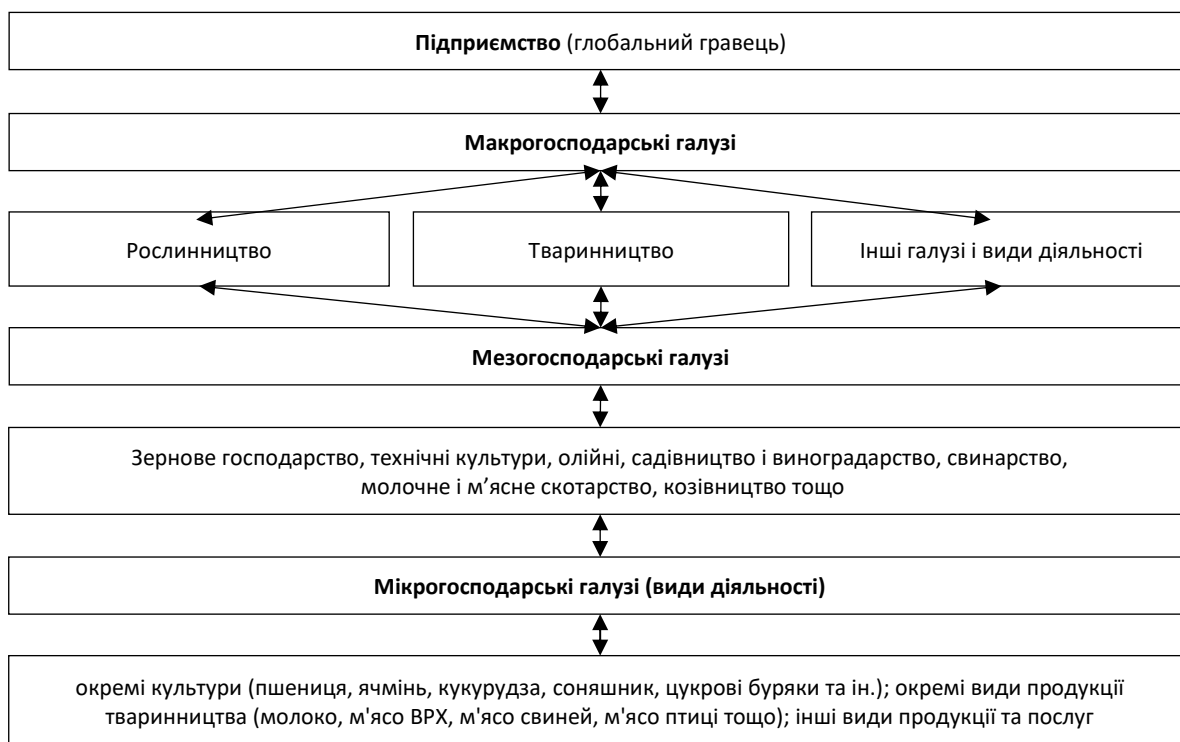

Рис. 3. Методична структуризація підсистем господарювання сільськогосподарських підприємств

Джерело: запропонована автором

Пропозиція такого врахування необхідна при аналізі виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств для оцінки формування економічної бази соціальної відповідальності. Адже підприємство, організовуючи виробничо-господарську діяльність через розвиток пріоритетних для ринку галузей і виробництв, на певний період часу утворює склад зайнятих, здійснює виробничі соціального спрямування витрати. Застосовуючи структурно-галузевий підхід методично можна оцінювати залежності між

структурою виробництва і соціальною відповідальністю – через сукупність соціально спрямованих витрат. Підтверджуючим фактом обґрунтованості заявлених удосконалень методичних положень є те, що підсистеми господарювання сільськогосподарських підприємств потребують відповідної структури і праці. У цій сфері закладено аспекти соціальної відповідальності підприємства (рис. 4), емпірично оцінюваної за часткою витрат у собівартості виробленої продукції.

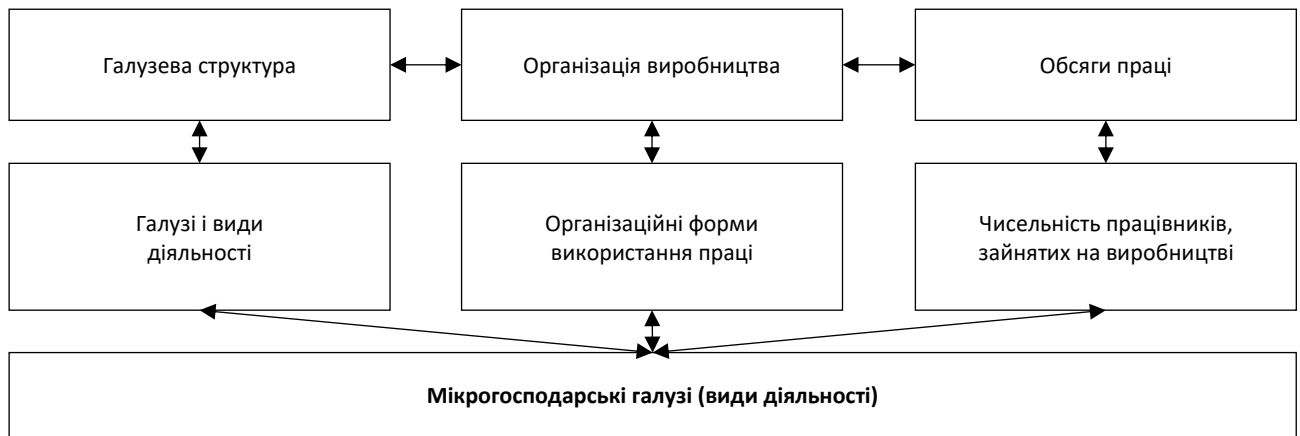

Рис. 4. Аспекти складових для визначення соціальної відповідальності підприємств у організації виробництва

Джерело: побудовано автором

Тому визначення складу соціально спрямованих витрат дасть можливість зробити висновок, яким чином формується соціальна відповідальність у виробничій системі сільськогосподарського підприємства. Це також дозволить методично і за наявності емпіричного матеріалу ще раз довести, що:

- сільськогосподарська діяльність є особливою сферою виробництва, у якій беруть участь специфічні фактори і для якої характерні відмінності в організації господарювання;
- виробнича система по-особливому спрямовується на досягнення результату;
- зміни в організації підприємницьких структур українського сільськогосподарського комплексу відзначаються кардинальністю;
- вони значно вплинули на ефективність виробництва, а також на ставлення господарів до соціальної складової його організації, що потрібно пов'язувати з мотивацією праці, соціальною відповідальністю;
- змінилися умови забезпечення соціального розвитку і мотивації підприємця розвивати соціально відповідальний бізнес, фінансувати програми соціального розвитку села;
- посилення не виробничих аспектів соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств є фактично добровільною дією на відміну від соціально спрямованих витрат у виробничій системі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, соціальна відповідальність у виробничій системі сільськогосподарських підприємств характеризується специфікою формування, що актуалізує необхідність удосконалення методичних засад її оцінювання. Серед особливостей виділено галузеві, структурні, виробничі, сезонності, які підприємець враховує при організації господарювання, а отже вони впливають на соціальні внутрігосподарські ефекти. Пріоритетами в удосконаленні методичних положень визначено розширення аспектів оцінювання соціальної відповідальності врахуванням: функціональних напрямів її реалізації; рівнів формування відносно до підприємства; витрат виробництва та їх структури; механізмів імплементації аспектів відповідальності в галузевій структурі виробництва, організації праці, обсягу соціально спрямованих витрат. За такого висновку перспективним науковим доробком у подальших дослідженнях вважаємо безпосередню аналітичну оцінку соціально-економічної ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств з розробкою комплексних індикаторів рівня соціальної відповідальності. Дослідження перспективне, адже формуватиме методичну основу для системного аналізу динаміки проходження процесів соціалізації підприємництва на селі.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В.Г. Основи наукових досліджень в агробізнесі : навч. посібник. Київ : КНЕУ. 2018. 491 с.
2. Бергман Х. Разделение труда и специализация в сельском хозяйстве. Пер. с нем. Ю.И. Тимофеева и О.Г. Тропова. Москва. 1969. 296 с.
3. Дієсперов В.С. Еволюція сільськогосподарських підприємств. К. ННЦ ІАЕ. 2013. 290 с.
4. Иванух Р.А. и др. Справочник экономических показателей сельского хозяйства / Р.А. Иванух, М.М. Пантелейчук, И.В. Попович; Пер. с укр., доп. И перераб. К. Урожай. 1983. 184 с.
5. Колот А. М. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади / *Україна: аспекти праці* : наук.- екон. та сусп.-політ. журнал / Вид-во «Праця»; гол. ред. О. Варецька. 2011. №3. С. 3-9.

6. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу: монографія / Під загальною редакцією М. П. Буковинської. К.: ЦП «Компринт». 2015. 297 с.
7. Кошарная Г.Б. Социальная ответственность субъектов предпринимательства: история и современность. *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион*. 2014. №1 (29). С. 100 – 108. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-otvetstvennost-subektov-predprinimatelstva-istoriya-i-sovremennost> (дата звернення: 06.02.2020).
8. Лопатинський Ю. М. Трансформація аграрного сектору: інституційні засади. Чернівці : Рута, 2006. 344 с.
9. Лупенко Ю.О., Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. та ін. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»; за ред. О.Г. Шпикуляка. К. : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
10. Малік М.Й., Мамчур В.А., Шпикуляк О.Г. Інституціональне середовище та формування соціальної відповідальності аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2017. №12. С. 5-13.
11. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Кадровий потенціал аграрних підприємств : управлінський аспект : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2005. 368 с.
12. Маринович М. Митрополит Андрій Шептицький і принцип «позитивної суми» / передм. Адріана Сливоцького Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.
13. Методы определения экономической эффективности сельскохозяйственного производства / Отв. ред.: К.П. Оболенский. М.: Госпланиздат. 1959. 240 с.
14. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т.2 /За ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2006. 568 с.
15. Обиход Г.О. Інституціоналізація екологічної безпеки України : монографія. Київ. 2016. 304 с.
16. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : *моногр.* / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Заяць В.М. та інші]. К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. 430 с.
17. Сичевський М.П. Формування національної продовольчої системи на засадах незалежності. *Вісник аграрної науки*. 2014. №6. С. 11 – 18.
18. Сміт Адам. Дослідження про природу і причини багатства народів / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевкіна, А. Малівський. – К. : Наш формат, 2018. 736 с.
19. Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко. Київ : Академвидав. 2008. 456 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»).
20. Форд Генрі. Моє життя та робота / пер. з англ. Уляни Джаман. Київ : Наш Формат, 2016. 344 с.
21. Харитонова Е.В., Крылова Е.М. Социализация предпринимательства как фактор роста национального богатства. *Социально-экономические явления и процессы*. 2014. Т.9. №5. С. 76 – 83. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsializatsiya-predprinimatelstva-kak-faktor-rosta-natsionalnogo-bogatstva> (дата звернення: 08.02.2020).
22. Хвесик М.А., Обиход Г.О. Новітній вимір екологічних викликів та загроз сталому розвитку в епоху глобалізації. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. №3-4 (22 - 23). С. 5-18.
23. Шибаніна О. В., Кормишкін Ю. А. Сучасна парадигма інноваційного розвитку аграрного підприємництва. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. Вип. 3. DOI: 10.31521/2313-092X/2019-3(103)
24. Шпикуляк О.Г. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / О.Г. Шпикуляк, Ю.П. Воскобійник, О.В. Овсянніков та ін.; За ред. О.Г. Шпикуляка, Ю.П. Воскобійника, О.В. Овсяннікова. К., 2007. 294 с.
25. Шпикуляк О.Г. Інститут витрат в економічній теорії і практиці господарювання. *Збір. наук. праць. Економічні науки. Серія економічна теорія та економічна історія*. вип. 5(19), Ч. 2. Луцьк, 2008. С. 323-329.
26. Шпикуляк О.Г. Становлення соціального капіталу в аграрній сфері трансформаційної економіки. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, Volume 8. Page 28 – 34. Published 2007. URL : <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/view/678/704> (дата звернення: 10.02.2020).
27. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. [Текст] / пер. [з англ.] Василя Старка. - К. : Києво-Могилянська академія, 2011. 242 с.

А. А. Дюк. Социальная ответственность в производственной системе сельскохозяйственных предприятий: методические аспекты оценки

В статье предлагается совершенствование теоретических основ понимания сущности социальной ответственности сельскохозяйственных предприятий на основе определения методологических положений оценки ее представительства в производственной системе. Определены уровни социальной ответственности при функционировании предприятий. Охарактеризованы подсистемы формирования социальной ответственности сельскохозяйственных предприятий. Методически обоснована целесообразность применения категории расходов для определения экономических основ формирования социальной ответственности на сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: *предпринимательство, социальная ответственность, производственная система, методологические аспекты, оценка, издержки.*

A. Diuk. Social responsibility in the production system of agricultural enterprises: Methodical aspects of evaluation

The article proposes improvement of theoretical principles of understanding of the essence of social responsibility of agricultural enterprises on the basis of determination of methodological provisions of evaluation of its representation in the production system. The levels of social responsibility in the functioning of enterprises are determined. The subsystems of formation of social responsibility of agricultural enterprises are characterized. The proposal of components of formation of social responsibility is made - the mechanisms (subsystems) of its implementation are put into practice with the disclosure of methodological aspects of evaluation. The expediency of applying the category of expenditures to determine the economic basis of the formation of social responsibility in agricultural enterprises is methodically proved.

Keywords: entrepreneurship, social responsibility, production system, methodological aspects, estimation, costs.